

Haci Bektaş fiai

RÁCZ ATTILA*

Abstract Jelen írás az iszlám anatóliai térhódításának és az Oszmán Birodalom megalapításának társadalmi, kulturális feltételeit biztosító tényezőket veszi számba, különös figyelemmel azokra, amelyek a Haci Bektaş nevével fémjelzett misztikus dervisrenddel mutatnak meghatározó összefüggést. Az oszmán dinasztia katonai hatalmának alapját kezdetben az oguz török eredetű gázi harcosok, a könnyűlovas szpáhik biztosították. Mivel az erősített városok, várak ostromára és bevételére a könnyűlovas nomád seregek nem voltak alkalmasak, felvetődött az ostromra hasznosabb gyalogos egységek felállításának szükségessége. A megoldást a *devşirme*, a meghódított területekről keresztényektől szedett gyermekadó által biztosított rabszolgakatonák, a janicsárok seregének felállítása jelentette. Haci Bektaş derviseinek lett feladata a janicsárok spirituális átnevelésének felügyelete. A bektásijja dervisek közöttük éltek, a janicsárok pedig *Haci Bektaş oğullari*-nak, Hadzsi Bektaş fiainak tekintették magukat. Ez megjelent fegyvereik, öltözetük és mindennapi eszközeik önmagukon túlmutató szimbolikájában is. Az oszmán állam és kormányzat gerincét a katonai szervezet alkotta, melynek legitimitását a szultán, és később a kalifa címet is viselő oszmán házhoz tartozó uralkodó személye testesítette meg. A fényes portai szolgák egységeit alkotó janicsárok az uralkodó személyes tulajdonát képező hadsereggént közvetlenül a szultán irányítása alá tartoztak. Ez egyben azt is jelentette, hogy kettős katonai, illetve államigazgatási rendszer jött létre. Az állam hadseregét és a provinciák területi igazgatásának alapját a *timar* birtokkal rendelkező szpáhik alkották, míg a szultán kizárólagos magánhadseregét és a centralizált szultáni udvari adminisztrációt jellemzően a *devşirme* intézményével biztosított *kulok* tették ki.

Abstract Present paper aims to take into consideration social and cultural coefficients of spreading of Islam in Anatolia as well as establishment of the Ottoman Empire, with strange attention the ones that show a determining context with the mystic dervish sect named after Haci Bektaş. Initially the foot-stone of the Ottoman dynasty's power was based on the warriors of the faith, characteristically the mounted archers, the sipahies, with an Oguz Turkish origin. As light cavalry nomad troops were not suitable for siege of fortified cities and fortresses, therefore necessity of founding the more useful infantry units was raised. The *devşirme*-system was hammered out as solution. It was kind of child tax collected from Christian parents of the conquered areas, and these slaves ensured the basis of new army called janissary. Dervishes of Haci Bektaş were given the scope of supervising of janissaries' spiritual training. Bektásijja dervishes lived among them and janissary considered themselves as Haci Bektaş oğullari, literally sons of Haci Bektaş. Their belief appeared in the symbolism of their weapons, clothing and daily devices pointing beyond themselves. The military organization formed the backbone of Ottoman state as well as government. The legitimacy of the empire was personalized by the sovereign with title of Sultan and Khalifat of Islam, that belongs to the eldest member of the Osman dynasty. The units of servants of the "bright gate" were controlled directly by the sultan, since janissary constituting his personal property. This meant that a dual military and administrative system came to existence. The state's army, and the basis of the provinces' regional administration were composed by spahies in their timar fiefs, while the personal army and the high court administration of the sultan were featured by kulok covered from *devşirme*-system.

Keywords Osman • gazi • islam mysticism • Haci Bektaş • devşirme • janissary

---

* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, doktorandusz

Az iszlám betörése Anatóliába

A hadtörténet számos nagy csatát tart számon, ám azon csaták száma már kevesebb, melyeket történelemformáló szereppel is felruház az utókor megítélése azzal, hogy új irányokat szabhattak, megtermékenyítő lehetőségeket nyitottak egy térség államainak, népeinek történelmében, társadalom- és művelődéstörténetében. Ilyenként lehet említeni a Kis-Ázsiában fekvő Van-tó észak-nyugati térségében fekvő Manzikert, vagy másként Malazgirt mellet 1071. augusztus 26-án vívott csatát is.¹ Ez a csata nemcsak pusztán két katonai erő, a keresztény Bizánc és a muszlim Szeldzsuk Birodalom közötti, hanem két eltérő civilizáció képviselője közötti összecsapásnak is tekinthető. A szeldzsukok fő hódítási szándéka első sorban az akkor már Egyiptomban székelő Fátimidák² ellen irányult, akiket sikerült kiszorítaniuk Szíriából, sőt, még Jeruzsálemet is sikerült bevenniük. Valójában nem volt szándékuk Bizánc ellen harcolni, ám amikor IV. Romanosz Diogenész császár fenyegettetve érezve birodalmát és a megelőző csapás szándékától vezérelve nagyszámú sereget toborozva megindult ellenük, így már a szeldzsukok kénytelenek voltak felvenni a harcot. Miután a Nagyszeldzsuk Birodalom szultánja, Alp Arslan (1063-72) vezette, főleg könnyűlovas íjászokból álló sereg felmorzsolta a bizánci nehézpáncélos derékhadat, maga a császár is fogságba került, akit azonban később szabadon engedtek.³ Mondhatni ez a vereség indította el Bizánc belső hatalmi harcokkal, mi több, a kereszties hadak pusztító ténykedésével is tarkított, több évszázadig tartó lassú hanyatlását. A X-XI. században a Belső-Ázsiából kiinduló népmozgások újabb és újabb hullámai számos török, jellemzően az oguz szövetséghez tartozó törzset toltak nyugati irányba. A szeldzsukok manzikerti győzelme nemcsak a jellemzően nomád életmódot folytató török népcsoportok több évszázadig tartó beáramlása előtt nyitotta meg az Anatóliába vezető utat, hanem az iszlám civilizáció terjeszkedése előtt is. A szeldzsukoknak kezdetben nem volt határozott politikai szándékuk az anatóliai térségben. Minthogy Bizánc kezéből már hatalmas területeket ragadtak ki, Alp Arslan megbízta egyik távoli rokonát, Szüleyman Ibn Kutumus herceget, hogy szervezze tartományra hódításaik gyümölcsét. Hamarosan szeldzsuk tisztségviselők érkeztek, és megkezdték az államigazgatás szerveinek kiépítését.⁴ Így Anatólia oguz-törökök uralta területe formálisan is a Nagyszeldzsuk Birodalom résztartománya lett. Később a birodalom szétesését követő hatalmi űrben Szüleyman utódai, elsődlegesen II. Kiliç Arslan (1156-1192) uralkodása alatt Konya - a régi római Iconium - központtal, önálló török szultanátust hoztak létre, melyet Rúmszeldzsuk, Konyai Szeldzsuk vagy Iconiumi Szultanátusként is szoktak nevezni.⁵ Igaz ugyan, hogy a dinasztia névadója az iszlám hitet felvevő Szeldzsuk a nomád, oguz-török Kinik törzs vezetője volt, az anatóliai szeldzsuk uralkodórétég azonban már

---

¹ Kaegi Jr., Walter Emil (1964). The Contribution of Archery to the Turkish Conquest of Anatolia, *Speculum*, Vol. 39, No. 1. 96-108.

² A Fátimidák a Próféta lányától, illetve férjétől, Alitól eredeztették magukat. Dinasztiájuk bölcsője a dél-iraki Huzisztán térségére tehető. Kizárólag Ali leszármazottjait tekintették imámnak, azaz Mohamed jogos utódjának. Hitük szerint majd eljő az igazi imám, a mahdi (a helyes úton vezérelt), és újra egységet teremtve a muszlimok közösségében, elűzi a trónbitorló szunnita kalifákat. Emiatti üldöztetésük során először Szíriába vetődtek, ahonnan tanaikat hirdető misszionáriusokat küldtek minden muszlimok lakta területre. Végül a berber törzsek erejére támaszkodva 910-ben Tunéziában sikerült megalapítaniuk a Fátimida Kalifátust. 969-ben Egyiptomot is meghódították, és az egyiptomi főváros, al-Fusztát mellett új negyedet építettek, amelyet ma is al-Káhiráh-nak (Kairó - Győzelem) neveznek. 973-ban a kalifa Tuniszból ide tette át birodalma székhelyét. Mekka és Medina is elismerte fennhatóságukat.

³ Kaegi Jr., Walter Emil (1964). The Contribution of Archery to the Turkish Conquest of Anatolia, *Speculum*, Vol. 39, No. 1. 96-108.

⁴ Lewis, Bernard (1981). *Isztambul és az oszmán civilizáció*, Budapest: Gondolat.

⁵ Langer, William L. – Blake, Robert P. (1932). The Rise of the Ottoman Turks and Its Historical Background, *The American Historical Review*, Vol. 37, No. 3 (Apr., 1932), pp. 468-505.

jelentős mértékben elvárosiasodott, kultúrájukat pedig perzsa hatások uralták.⁶ Konya urainak bőkezű megrendelése vonzották a lehetőségeket kereső iparosokat, tudósokat és művészeket, akiknek jelentős része a szeldzsuk kultúra központi területeiről érkezett. Maga a török nyelv is alárendelt szerepet játszott, hiszen a magas műveltség, az irodalom, de a közigazgatás nyelve is perzsa volt. A régi, nomád török hagyományait ezzel szemben közönségesnek, barbárnak tartották.

A mongol terjeszkedés hatásaként jelentkező átrendeződés újabb és újabb, többségében *türkmén*, valamikor az oguz törzsszövetséghez tartozó népet sodort Kis-Ázsia földjére. Végül a Szeldzsuk Szultánátus az 1243. évi mongol invázió súlya alatt megroppant,⁷ majd pár évtized alatt számtalan mongol vagy török eredetű dinasztia által uralt apróbb fejedelemségre esett szét. Miután Konyában a türkmén eredetű Karamán nemzetség alapított emírséget, Karamáni Mehmed bég 1277. május 15-én kelt fermánjában (parancs, rendelet) hamarosan tisztázta a török nyelv használatát kötelezővé tévő a kulturális identitás és hagyomány iránymutató primátusát, miszerint: „Mától fogva a dívánban, a vallási szervezetekben, nyilvános helyeken, gyűlésen, a törökön kívül más nyelv nem használható.”⁸

Gázik Bizánc földjén

Az a tény, hogy az iszlám hit túlsúlyba került Anatóliában, és hogy a terület feletti tényleges uralom fokozatosan kicsúszott a keresztény világ kezéből, ezeknek az újonnan jött, az iszlámmal már kapcsolatba került oguz törzseknek, továbbá a határvidéken hitharcot folytató *gâzi* katonai csoportoknak volt köszönhető. Ezek a körülmények teremtették meg a történelmi és társadalmi lehetőségét az Oszmán Birodalom kiépülésének. Az Oszmán-dinasztia, és egyben a birodalom bölcsőjeként a végnapjait élő Bizánc Anatóliában fekvő Bithynia tartományának keleti határaival közvetlenül érintkező, török eredetű, muzulmán hitharcosok alkotta parányi nyugat-anatóliai fejedelemség tekinthető, melyre egyébként a mai Törökország is úgy tekint, mint államiségének kiindulópontjára.

Korábban a turáni mélyföldet lakó törökök a XIII. század első évtizedei körül Khorasszáni szálláshelyükről Szolimán törzsfő vezetésével mintegy félszázezren a mongolok elől a Kaukázus déli térségébe menekültek. Amikor Dzsingisz halála után Szolimán vissza akart térni régi hazájába, az Euphrates folyón való átkelés közben a habok között lelte halálát, és népe négy fia között osztatott meg. Egyik fia, *Ertoğrul* vezérlete alatt kisebb részük I. Aláeddin Kejkubád (1220–1237) konyai szultán védőszárnyai alatt keresett menedéket. Miután hősiiesen részt vett a mongolok elleni harcokban, Ertoğrul jutalmul Anatólia északnyugati részében nyert gâzi státusa mellé katonai javadalombirtokot.⁹ A dinasztia névadója Ertoğrul fia *Osman Gâzi*, aki az iszlám világ kis-ázsiai *uc* (határterület) vidékén *gazâ*-t, azaz szent hitharcot folytató *gâzi*-k (hitharcosok), és az általuk birtokolt terület felet uralkodva az *uc-emîri* tisztséget örökölte apjától. Az *uc-emîri* egyben a határvidéki terület vallási, katonai és közigazgatási vezetője is volt. A mohamedán világban az emîr főleg vallási vezetőt, uralkodót, fejedelmet jelent, az oszmánoknál azonban a magasabb beosztású közigazgatási tisztségviselő megnevezéseként őrződött meg. Míg F. Köprülü megpróbálta kimutatni az Osman család kapcsolatát az oguz törzsszövetség Kayi törzsével, addig P. Wittek *The Rise of the Ottoman Empire* című munkájában elsőként mutatott rá az oszmán dinasztia

⁶ Adorján, Imre (2000). Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szűfizmus az anatóliai török népi vallásban, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

⁷ 1243. június 26-án Köse Dağ mellett egy mongol mellékerő megsemmisítette az anatóliai szeldzsukok seregeit, végigrabolták Anatóliát, és ezután a szultánátus mongol vazallus tartományként élte utolsó évtizedeit.

⁸ Adorján, Imre (2000). Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szűfizmus az anatóliai török népi vallásban, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

⁹ Langer, William L. – Blake, Robert P. (1932.) The Rise of the Ottoman Turks and Its Historical Background, *The American Historical Review*, Vol. 37, No. 3 (Apr., 1932), pp. 468-505.

gâzî jellegére, s ezzel elutasította hatalmuk törzsi eredetét. Az oguz törökök eredetmondájának tartott *Dede Korkut kitabı* című történetgyűjtemény még a törzsszövetség vezető törzsének káni tisztségét emeli ki egy közösség, jelen esetben az oszmánok nemzetségi alapon szerveződő államiságának alapjaként. Dede Korkut, az oguzok bölcse, aki „sokszor rejtett dolgokról is hírt adott”, isteni sugallattal így jelentette ki: „Végezetül ismét Kayı törzse jut uralomra, és a kánságot senki ki ne szakítsa kezéből, amíg a végső idő el nem jön, s az utolsó ítélet el nem érkezik.”¹⁰ Ebben az időszakban mindemellett a nomád török társadalom nemzetségi-törzsi szerkezete a felbomlás egyre sokasodó jelét is adta. A költő Ahmedi a törökök eredetmondájában és egyben az első írott XIV. századi oszmán történeti forrásban így összegzi a gâzı fogalmát: „Allah vallásának eszköze (...) Allah szolgája, aki megtisztítja a földet a sokistenhit mocskától (...) Allah kardja.” Osman fia, dinasztájának folytatója, *Orhan* ekként határozta meg önmagát: „Szultán, a gâzı szultánjának fia, gâzı, a gâzı fia (...) a végvidék ura, a világ hőse.”¹¹ Az előbbieken alapján látható, hogy az oszmánok már nem egy nomád társadalom törzsi-nemzetségi keretei között kívántak vezető szerephez jutni. Hatalmukat és hatalmuk eredetének elismertetését nem a nemzetségi-törzsi vezetői tisztség által akarták törvényesíteni. A nyugat-anatóliai határvidéken a törzsi eredetű gâzı fejedelmek - például *Pasha-yigit*, vagy *Minnetođlu Mehmed Bey* - az oszmánokhoz hasonlóan egy-egy határvidéki várost, erődített települést elfoglalva, majd bennük megtelepedve hamarosan megszabadultak törzsi kötelekeiktől.¹² Így a leszármazáson vagy hipotetikus rokonsági rendszeren alapuló társadalomszerveződés helyébe egy merőben új csoportszolidaritási elv került, amelyet az iszlám hitűek vallási közösséghez, az *ummá*hoz való tartozás biztosított számukra. A közösség új hite szerint a Paradicsom eléréséhez elegendő az iszlám öt oszlopának betartása: a hit megvallása, a napi ötszöri ima, az alamizsnálkodás, a mekkai zarándoklat és a böjt. A gâzı vitézek számára annak az ígérete biztosított lelket és kart szilárdító erőt a szent hitharchoz, hogy aki Allah útján harcolt, és hősi halált halt a hitetlenek elleni harcban, az mint *sahıd* (mártır), nyomban a Paradicsomba jut, melyet a következő *ája* szavai támasztanak alá: „Ne gondold azokról, akik megölettek Allah útján, hogy halottak (lennének)! Élők ők az ő Uruknał, (s égi eledellel) vannak ellátva.”¹³

Az törzsi szervezetrendszer fennállása mellett azonban Dede Korkut könyve is számos helyen erősíti meg a türk társadalom átalakulásának jeleit. Például *Salur Kazán* bég fia *Uruz* bég történetében Kazán megnevezései között találjuk a következő jelzőket is: „a nincstelen gyengék reménysége, az árva vitézek támasza.”¹⁴ *Usun Kodzsa* fia történetében *Egrek* - vitézségét bizonyítandó - hitetlenek elleni portyára kért s kapott engedélyt az oguzok kagánjától. Ezt hírül adva saját nemzetségének csapatához további háromszáz, szabad jogállású dzsidás vitéz csatlakozott.¹⁵ Simon Róbert *A Korán világa* című művében korabeli források alapján írja, hogy a gyengéket úgy jellemzik, mint olyanokat, akiknek nincs, vagy kicsiny a nemzetségük és ezért védtelenek. Ezzel közvetve azt támasztja alá, hogy a védtelenek nevezettek csoportszolidaritásának alapja még a leszármazás, tagjai vérségi kötélekkel kapcsolódnak csoportjukhoz. Ezzel szemben a Mohamed által közvetített igaz hitet vállalók szellemi közösségének lehetősége a vérségi köteléken túlmutató, különböző ősökkel, kultúrával, nyelvvel rendelkező családokat, frátriákat, nemzetségeket, törzseket képes

¹⁰ Dede Korkut könyve, Fordította: Adorján Imre és Puskás László, (LIHarmattan, Európai Folklór Intézet, 2002, Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár)

¹¹ Lewis, Bernard (1981). Isztambul és az oszmán civilizáció, Budapest: Gondolat.

¹² Halil, Inalcık (1954). Ottoman Methods of Conquest, *Studia Islamica* No. 2, 103-129.

¹³ Korán 3:169 (A Korán 114 fejezetéből (szúra, amely eredeti jelentése: kerítés) azok pedig rövid versekből (ája) állnak. (Simon Róbert fordítása)

¹⁴ Dede Korkut könyve, Fordította: Adorján Imre és Puskás László, (LIHarmattan, Európai Folklór Intézet, (2002.) Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár.

¹⁵ Dede Korkut könyve, Fordította: Adorján Imre és Puskás László, (LIHarmattan, Európai Folklór Intézet, (2002), Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár.

egységesíteni. Ez a közös hit alapján álló közösség sokszorozottabban képes erőt és biztonságot nyújtani tagjainak, akiknek céljai és lehetőségei így messzebbre török lehetnek vágyaik addigi horizontjánál. Ezen társadalomszerveződési elv sikerességét is igazolja Ertoğrul fia Oszmán vezette gázi emírség alapjain kiépült birodalom több évszázados története.

Az anatóliai szeldzsuk szultánok a határvidéken hitharcot folytató gázik katonai szervezetét különleges jogállásba emelve, a központi államigazgatástól elkülönülten kezelték. Az oszmánok uralmának alapját a birodalom korai szakaszában lényegében a gázi státusú, *sipâhî* megnevezésű könnyűlovas harcosok jelentették. A keresztények elleni hitharc, vagy másként szemlélve a hit által legalizált zsákmányszerző hadjárat növelhette a közösség szállásterületét, gazdagságát, de egy a keresztények kezéből kiragadott terület megszerzésével kecsegtető hódító háború egyben lehetőséget adhatott egy-egy katonai vezető önállósodására is. Meg kell említeni, hogy a Próféta életének is szerves részét képezte a hit által legalizált rablópórázok. A hagyomány szerint a Próféta és hívei, hogy a száműzetés alatt fenn tudják tartani magukat, időnként maguk is rajtaütöttek a mekkaiak karavánjain, majd a hadizsákmányt, továbbá a foglyok váltságdíját *Mohamed* egyenlően elosztotta harcosai között.¹⁶

Nemegyszer szervezett betelepítések segítették elő a nomád muszlimok megjelenését Anatóliában, sőt a XIV-XV. században már Trákiában és a Balkán más térségeiben is, amint az *Âşikpaşazâde* Gallipoli-félszigeten véghezvitt első hódításokról szóló krónikákban is olvasható: „Süleyman Paşa, Orhan Gâzî fia jelenti apjának, hogy nagyszámú moszlim népesség szükségeltetik ezekre a meghódított földekre és erődökbe. Szintén kérte, hogy küldjön gâzî vitézeket. Orhan helyeselte és a Kara Arab nevezetű nomádokat telepítette Rum-ilibé, akik el is jöttek az ő földjére. Minden nap új és új családok érkeztek Karasiból. A jövevények megtelepedtek és elkezdtek a *gazât* (szent háború).”¹⁷ Sőt a szabad katonaelemekből állók rétegét csatlósként felszívta, tovább erősítve egy nem vérségi alapon szerveződő, hanem az iszlám hitűek vallási közösséghez való tartozáson nyugvó új társadalommodell kiépülését.¹⁸

Iszlám a gázik földjén

Az Anatóliába újonnan érkező nomád türkmének és a már több évtizede letelepedett, városias kultúrával bíró szeldzsukok között rövid idő alatt kiéleződtek az ellentétek. Ezek egyrészt a nyelvi, az életmódbeli és a társadalmi felépítés különbségeiből fakadtak. Másrészt a türkmének muszlim hitgyakorlata több ponton is különbözőséget mutatott az írástudók szellemi, és egyben vallásos hatalmi elitjét megjelenítő *uléma*¹⁹ által képviselt ortodox iszlámhoz képest. A *sari'a* mellett az iszlám társadalom formálódásának másik nagy erejét a miszticizmus, más néven szúfizmus²⁰ adta. Amíg a *sari'a* a hívők Allahhoz és embertársaikhoz való viszonyulását írja elő az emberi magatartások öt osztályba sorolásával

¹⁶ Eliade, Mircea (2006). *Vallási hiedelmek és eszmék története*, Budapest: Osiris Kiadó.

¹⁷ Halil, Inalcik (1954). *Ottoman Methods of Conquest*, *Studia Islamica* No. 2, pp. 103-129.

¹⁸ Lásd bővebben Ibn Khaldún, *Bevezetés a történelembe*, arab eredetiből fordította, bevezette és kommentálta Simon Róbert (Osiris Kiadó, Budapest 1995).

¹⁹ Az *uléma* (al-Ulama) muszlim vallástudósok és vallási vezetők tanácsa.

²⁰ A szúfizmus képviselői a szúfik, akik az általános vélekedés szerint elnevezésüket durva, gyapjúból – arabul *szuf* – készült ruhájuk után kapták. Azonban maguk is, illetve a szúfizmus magyarázóit egy sor más kifejezéssel is kapcsolatba hozzák. Például egy spirituális úton közelítő magyarázat szerint a *szaf*, vagy *szafa* szóból ered az elnevezés, ami tisztaságot jelent, utalva a szúfik minden földi sallangtól mentes tiszta útjára. vagy ugyanennek az 'első sorban lévő' lehetséges jelentésével hozzák összefüggésbe. Mások vallási alapon történő megközelítése szerint ők az *ahl asz-szuffa*, vagyis a veranda népe, akik Mohamed Próféta mecsetjének verandáján imádkoznak. De vannak olyanok is, akik a szerint ez az elnevezés a görög *sophia*, azaz a bölcsesség szóból származik.

- úgymint: kötelező, dicséretre méltó, semleges, kifogásolható és tilos cselekedet -, addig a szúfizmus azt a lelki magatartást jelenti, amely segítségével a hívő eleget tud tenni előírt kötelezettségének, mégpedig az Allahhoz vezető spirituális út megtalálásával.²¹ Az ulémával ellentétben a szúfi rendek megtartották közvetlen kapcsolatukat a széles néprétegekkel, továbbá áthidalták azt a hívők és Allah közötti szakadékot, amely az ortodoxia merevségéből fakadt. Az iszlám közösség államát képviselő szunnita orthodox vallási vezetők, mivel a szúfizmus híveinek befolyásolása és ellenőrzése kikerült szellemi fennhatóságuk alól, kezdettől fogva eretneknek tekintették a ráadásul síita gyökereket hordozó iszlám miszticizmus eszmeiségének és hitgyakorlatának követőit. A szúfi tanok néhány eleme a hatalom legitimitásának lehetséges megkérdőjeleződését is magában hordozta, így nem csoda, hogy a misztikus rendekre mindig gyanakodva tekintettek, és többnyire üldözendőnek tartották azokat. Mindezek ellenére mégis rendkívül életképesnek és befolyásosnak bizonyultak a vidéki néprétegek körében. Ezek a kulturális, társadalmi és vallási feszültségek több ízben is véres összecsapások formájában törtek a felszínre. Ilyenre példa a Baba Iljász²² vezette észak-anatóliai Amasya környékén kitört felkelés is, melyet a szeldzsukoknak 1240-ben sikerült vérbe folytaniuk.²³

Már a hidzsra²⁴ utáni első századokban, a IX-X. század során feltűnedeztek a belső utakat kereső szúfi misztikusok, akik az üdvösséget lelki fejlődésükben látták, mi több, a paradicsomot már a földi életben is elérhetőnek tartották.²⁵ Azt az utat vagy ösvényt, amelyen a szúfi elérheti végcélját az iszlám miszticizmus a *tariqa* szóval jelöli. Maga a *tariqa* kifejezés szó szerinti jelentése ösvény. Másrészt a *tariqa* a szúfi közösségek megnevezésére is szolgál. Míg a *sarí'a* a lét megélésének Allah által kijelölt helyes útja, addig a *tariqa* a misztikus, Allahhoz eljuttató lelki utazás ösvényét jelenti. Az evilági javakról lemondó és az aszketikus szúfi életmódot vállaló szerzetest perzsául dervisnek, arabul fakírnak, azaz általános értelmében szegénynek, ajtó előtt ácsorgó koldusnak nevezik.²⁶ A *tariqák* rendszerint alapítójuk, vagy szellemi mesterük után nyerték el nevüket, ami később további ágazatokra is szétválhatott.²⁷ Szertartásaik Isten keresése közben a testvériség és a közösségbe tartozás érzését, csoporttudatát kínálták, tevékenységük alkalomadtán pedig a szociális külföldi közösségek kiegyenlítéséért vívott küzdelemben is fontos szerepet játszottak.

Haci Bektaş dervisei

A nyugatra vándorló nomád törökök szellemi központjának Khorászán térsége tekinthető, amely az Ahmet Jeszevi alapította első török dervisrend hazája is. A jeszevíjje rend dervisei,

---

²¹ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

²² Baba Iljász, a Babalilar szúfi tarika névadója a mongolok elől menekülve Khorászán térségéből érkezett az Észak-anatóliai Amasyába. Amikor a nomád török népcsoportok felkelést robbantottak ki a szeldzsukok ellen, a lázadás vezetői és szellemi támogatói jellemzően a Babai tarikat tagjai voltak. A tekintélyben Baba Iljász után következő Baba Ishák személyében ötvözte a török sámánizmust és a szúfi iszlámot, a szociális és politikai eszméket a vallással kombinálva állította maga mögé a nomád türkméneket. A lázadás leverése után a szeldzsukok Baba Iljászt és Baba Iszhákot felakasztották, követőiket kegyetlenül kivégezték.

²³ Adorján, Imre (2000). *Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban*, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

²⁴ A muszlim időszámítás kezdete, a Gergely-naptár szerint 622. július 16. Mohamed próféta ezen a napon tette át székhelyét Mekkából Jathribba, melyet ettől fogva arabul Medinának, azaz a Próféta Városának neveznek.

²⁵ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

²⁶ Adorján, Imre (2000). *Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban*, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

²⁷ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

a *khorasszan erenleri*, a khorásszáni szentek, kiemelkedő szerepet játszottak az oguz törökök iszlám hittal való megismertetésében.²⁸ Átjuk számos szúfi rend vetette meg a lábát Anatóliában, vagy egyenesen otthont adott kialakulásukhoz. Az egyik leghíresebb anatóliai rend a mevlana, más néven a kerengő dervisek rendje. Példaképük a világirodalom szintjén is kimagasló szúfi költő és gondolkodó, az Iránból menekült és Konyában letelepedett Mevláná Dzseláledín Rúmi (1207–1273), aki bár magát török származásúnak tartotta, verseit mégis perzsa nyelven írta.

Az Oszmán Birodalom katonai és állami rendszerének kiépítésében kiemelkedő szellemi erőt és hatást kifejtő misztikus rend *Haci Bektaş* taríquája volt. Ezen írás szándéka és tárgya okán a továbbiakban részletesebben csak a bektasi rend ismertetésére szorítkozik. *Haci Bektaş Veli* (1. kép) is Khorásszánból érkezett Anatóliába, valamikor a XIII. században. „Ó, *Bektaş*! (...) Legyél te a *rumi abdálok* (anatóliai dervisek) feje! Rumban sok a tiszta, igaz lélek, ezért egy percet se késlekedj, tüstént indulj!” – küldte őt legendáriuma szerint mestere.²⁹

1. kép • Pír Haci Bektaş Veli

Aşikpaşazâde leírása alapján Bektaş először Sivasba ment, majd Amasyában csatlakozott Baba Iljászhoz.³⁰ Végezetül Kappadókia keresztények lakta, misztikus geológiai képződményekkel tarkította vidékének észak-nyugati szélén fekvő Sulucakarahöyükben telepedett meg. Életéről egy XIV. századi legendárium, a *Vilayetname* számol be. Maga Haci Bektaş nem alapított rendet, csupán követőinek és tanítványainak laza csoportját hagyta maga után. Tevékenységének, csodás tetteinek híre azonban elterjedt, emlékéet sokan övezték nagy tisztelettel. Követői főleg az egyszerű néprétegek köréből kerültek ki. A tanítványok mesterük, a pír szellemi útmutatásán keresztül kapták tudásukat, hogy megismerjék az Istenhez vezető utat. Követték vándorlásai során, vagy kolostorában telepedtek meg, amit a hívők adományaiból tartottak fel. Egyébiránt a szúfi mesterek tanításaikat jellemzően köznap

²⁸ Langer, William L. – Blake, Robert P. (1932.) *The Rise of the Ottoman Turks and Its Historical Background*, *The American Historical Review*, Vol. 37, No. 3 (Apr., 1932), pp. 468-505.

²⁹ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

³⁰ Adorján, Imre (2000). *Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban*, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

történetek, példázatok, adomák, legendák, dalok, versek formájában fejezték ki. Ezeket vagy maga a mester, vagy többnyire tanítványai rögzítették írásos formában. Számos darabjuk szájhagyomány útján őrződött, formálódott tovább generációk hosszú láncolatán keresztül. Bektaş tanításában elsőként szerepel: „Ara ve bul!” – Keress és találj. A mester az általa kifejlesztett utat mutatta meg, és a vallási eksztázis elérése érdekében akár valamilyen áhitatkeltő módszert (*dhikr*) is alkalmazhatott. Ez lehetett koncentrációt elősegítő légző gyakorlat, egyszerű szavak vagy imák, versek vég nélküli recitálása, ének, tánc, zene, de a mohamedán világban meglepő módon még az alkoholos ital is. Egy perzsa mondás szerint: „Nem a mesterek repülnek, hanem a tanítványok röptetik Őket.”³¹ Követőinek sora, a *silsila*, az átadási láncolat, amelyet a szentként tisztelt alapítóra vezetnek vissza, akiről az „út” a megnevezését kapta.

A szentkultusz ellentétes az iszlám tanaival, hiszen azok nem ismernek el semmiféle közvetítőt Isten és ember között. „Allah nem bocsátja meg azt, hogy (más isteneket) társítsanak mellé. Ami ez alatt van, azt megbocsátja, akinek akarja. Aki Allah mellé (más isteneket) társít, az (az igaz úrtól) messze bolyongva tévelyeg.”³² Tehát a kinyilatkoztatás szerint tilos a személyek és tárgyak bálványozása. A keresztény, sámánisztikus és más hitvilágok alapjaira is építő bektasijje szúfizmusból mégis tetten érhető, hogyan szentesítette és állította az iszlám misztika saját vallási gyakorlatába a hosszú idő óta imádott, más hitek szent helyeit, kultikus személyeit és transzcendens érzületét, vallási gyakorlatát. A jelentősebb szúfi derviseknek, főként haláluk után gyakran valóságos csodatévő, bajelhárító, óvó, vagy áldásadó képességeket is tulajdonítottak. Pír Hacı Bektaş Veli sírhelyét (2. kép) máig szent helyként tisztelik, amely ma a nevét viselő városka, Hacibektaş központjában található tekkében (kolostor) lelhető fel. Sírja körül fiatal lányok, gyermekáldást kérő fiatal asszonyok, hajlott hátú, gyógyulást váró reménykedők, fiatal házaspárok rituális tisztelgése vagy könyörgése még ma is megfigyelhető hitgyakorlat. Hívei Bektaş türbéjébe lépve térdre ereszkednek, és az óramutató járásával ellenkező irányban, térden csúszva megkerülik a koporsót, miközben fogaik között fohászt mormolnak. A szent maradványait megkerülve a fedőlepel mind a négy sarkát megcsókolják, majd lassan kihátrálnak, s csak a sírkamrájából kilépve egyenesednek fel.³³

A bektasi vallásosság egyik legalapvetőbb jellegzetessége az ortodox szunnita iszlámnál sokkal nagyobb mértékű nyitottság és befogadóképesség. Mivel az iszlám több lépcsőn keresztül lépett be a különböző török eredetű népek életébe, egyszerre találkozhattak a síita és a szunnita irányzatokkal, az iszlám misztikával, Buddha, Zoroászter és Mani tanításaival, melyek nyomot hagyhattak vallási szokásaikban. Továbbá fontos, el nem hanyagolható a kereszténység hatása is. Követői jellemzően az egyszerűbb kézműves vagy a kevésbé művelt paraszti néprétegekből kerültek ki. A szunnita Oszmán Birodalomban az egyetlen a síizmushoz nyíltan közelítő dervisrend a bektasijje volt.³⁴ A rend önmagát mégis tisztán szunnita *tariqának* tartja. Szertartásaik jórészt a nomád türk sámán szertartások megszelídített formái, mint például a szabad ég alatti tűz körüli közös tánc. Kirívóan jellegzetes bektasijje sajátosság, hogy az iszlámban és a szúfizmuson belüli világában teljesen egyedülálló módon a nőket a férfival mindennemű megkülönböztetés nélkül egyenrangúként kezeli. Nem lehet kérdéses, hogy ez a nomád családszerkezetre vezethető vissza, ahol a nomád török nőnek joga volt a család fontos döntéseibe beleszólni. „Kadınları okutunuz” – azaz a nők oktatását kimondó tanítása is egyedülálló bektasijje hagyaték az iszlám dervisrendek között.

³¹ Robinson, Francis (1996). Az iszlám világ atlasza, Budapest: Helikon Kiadó.

³² Korán 4:116 (Simon Róbert fordítása)

³³ A szerző helyi megfigyelése.

³⁴ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek, Budapest: Terebess Kiadó.

2. kép • Pír Hacı Bektaş Veli koporsója

További sámánisztikus hagyományt idéző elem az állatalakban való megjelenés is. A hagyomány szerint Hadzsi Bektaş sólyom vagy galamb formáját tudta magára öltetni. Geyikli Baba (Szarvasos apó), aki szarvasok közt élt bektasijje remeteként, pedig maga is szarvassá tudott változni.³⁵ A bektasi tekke falain elhelyezett szarvasagancsok még ma is rá emlékeztetnek (3. kép).

Ezen túlmenően figyelemreméltó keresztény hatásként említhetők, hogy a beavatási szertartás keretében például kenyeret és bort, valamint sajtot osztottak szét. Ezen túlmenően a hívők meg is gyónhattak mesterüknek. Allah, Mohamed és 'Ali személyét sajátos „Szentháromságként” tisztelték.³⁶ A *mürsid-rehber-mürid* (mester-segítő-tanítvány), azaz az eszme őre, tanítója, gyakorlója szimbólum is a hármas szentségre utal. Kul Himmet XVII. századi szúfi költő ekként fejezte ki versében: „...Allah egy, Mohamed Ali, Ali Mohamed./Minden reggel reggelente a madarak dalolnak./Allah egy, Mohamed Ali éneklük...”³⁷ Szertartásrendjük másik figyelemre méltó, az önfeláldozás eszméjéhez köthető eleme a jelölt felakasztása a *dár-i Manszúr*ra, vagyis Halládzs al-Manszúrt bitójára, akit 922-ben végeztek ki, mert egy misztikus utazása során így kiáltott fel: „Analhakk!” – vagyis: Én vagyok Isten!³⁸ Ami tulajdonképpen a végső cél, az egy igazi istennel való minden földi jelleget elhagyó egyesülést jelentette.

Mivel a szeldzsuk szultánság romjain önálló sodó gázi, illetve törzsi fejedelemségek céljaik eléréséhez hathatós támaszt jelentettek a hódításaikat és uralmuk alapját legitimáló iszlám tanok, a khorászáni szentekben segítséget láttak. Adományokkal segítették őket, kolostorokat építettek a számukra. A Bektásijja jellegzetesen török rend, mely az Oszmán Szultánátus területén jött létre, ott virágzott, határait nem is lépte át. Hadzsi Bektaş, vagy talán

³⁵ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

³⁶ Robinson, Francis (1996). *Az iszlám világ atlasza*, Budapest: Helikon Kiadó.

³⁷ Adorján, Imre (2000). *Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban*, Budapest: Barnaföldi Gábor Archivum.

³⁸ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

valamelyik tanítványa szoros kapcsolatba került az Oszmán-házzal, és a kölcsönös kapcsolat több évszázadon keresztül bizonyult gyümölcsözőnek.

3. kép • Hacı Bektaş Pír Evi konyhája

A bektasi dervisek hathatós segítséget nyújtottak a balkáni hódítások során. A bektasi rendhez tartozó *tekke* egyszerre szolgált fogadóként, imahelyként és katonai támaszpontként. Hajlékony szemléletük, vallási toleranciájuk elfogadhatóvá tette őket a keresztények szemében is, így jelentősen hozzájárultak hódítások megszilárdításához, továbbá előkészítették a terepet nagyobb török népesség betelepülésére.

Vallásos művészetük kirívó sajátossága az emberábrázolás és a betűmisztika (*hurúfijje*), aminek anatóliai elterjedése egybeesett a bektasik népszerűsödésével, ezért köztük is akadt jó néhány mester, aki a hurúfi tanokat beépítette saját rendszerébe. „A misztikus szavak számértékéből például Hacı Bektaş életének kulcsfontosságú dátumait vélték kiolvasni. Mohamed nevének számértéke például Bektaş életévének számát adja ki: $M+h+m+d = 40+8+40+4 = 92$.”³⁹ A bektasik körében azonban az efféle spekuláció sohasem terjedt el széles körben, csupán néhány, a hurúfíjjén belül közhelynek számító elemet használtak fel. „Átvettek néhány rövidítést, például a *mim* betű Mohamedet, az *ajn* Alit jelenti. A bektasi tekkében látható „ember lelkének rajza” című képen Ali neve formáz emberi arcot, amely annyit jelent, hogy az isteni tökéletesség megnyilvánulása, ami Allah minden maga képére formált teremtményére vonatkozik, mindenkin látható.” (4. kép)

„Kedvelt parabola a Korán első szúrája, a Fátíha, s annak 7 verse is. E szúra magában foglalja a teremtés teljességét, s ezért meglátszik – többek között – az emberi arcon is. 7 fekete vonás minden emberen látható: a négy szempilla, a két szemöldök és a haj – ezek az anyai vonások. A férfiak azonban további 7 – apai – vonással bírnak: a szakáll az arc két oldalán, a bajusz

---

³⁹ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs 2002. *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

jobb és bal oldala, két erőteljes vonás az orr mellett, s végül az alsó ajak alatti szőr.⁴⁰ Ezekhez járul további 14 fehér vonás: az arc, a fülek, az orr... stb. Az egész összesen 28-at ad, s mivel az arab ábécé 28 betűből áll, ennyivel írták a Koránt is, következésképp az emberi arcon ott látható a teremtés.”⁴¹ A bektasik azonban inkább a kalligráfiát kedvelték, mint a valódi betűmíztikát.

4. kép • Insanin cemal-ı tablusu

5. kép • Tac

Iszlám állammodell a korai oszmán korban

A korai iszlám államelmélet, miután az ókori görög filozófiai és államelmélettel foglalkozó munkákat arab nyelvre fordították, jelentős mértékben átalakult. Különösen *Arisztotelész* és *Platón* éreztette hatását az iszlám filozófiában. Platón *Állam* című munkáját a X. században élt filozófus, *Abu Naszr al-Farabi* ültette át az iszlám államelméletbe. Az al-Farabi által alkotott mohamedán modellben az uralkodó vallásosabb, személyesebb, ugyanakkor autokratikusabb is. A közösséget a közös hit és a filozófus király személye fogta össze, akinek ugyan még nem a szenioritás elve alapján öröklődött tisztsége, de mint legfőbb vallási vezető megkérdőjelezhetetlen isteni tekintéllyel megerősített hatalommal bírt.⁴² Emellett jelentős hatást gyakorolt a perzsa bölcsélet és államvezetési elmélet, amely a szeldzsukok révén az oszmánoknak is örökségük részét képezték.⁴³ Az oszmánok idején az eszményi iszlámtól képétől a gyakorlat irányába tolódott el az államigazgatás.⁴⁴ Ibn Khaldún *Bevezetés a történelembe* című munkájában igen szemléletesen hoz példákat az uralom és a társadalmi szabályok szükségességéről. Mint kifejti: „A királyi hatalom csupán a vallásjog, az isten iránti engedelmesség, s annak parancsa és tilalma szerint való magatartás által teljesebb ki. Vallásjog nincs király nélkül, s a királynak nincs hatalma, ha nincsenek emberei (katonái). Ahhoz, hogy emberei legyenek, gazdagság kell. A gazdagsághoz pedig nincs más út, csak (a föld) megművelése. A (föld)műveléshez pedig csak egy út vezet: az igazságosság. Az igazság

⁴⁰ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

⁴¹ Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs (2002). *Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek*, Budapest: Terebess Kiadó.

⁴² Lewis, Bernard (1981). *Isztambul és az oszmán civilizáció*, Budapest: Gondolat.

⁴³ İnalcık, Halil (1954). *Ottoman Methods of Conquest*, *Studia Islamica*, No. 2, pp. 103-129.

⁴⁴ Lewis, Bernard (1981). *Isztambul és az oszmán civilizáció*, Budapest: Gondolat.

az a mérleg, amit az úr állított fel az emberi nem számára és felvigyázóul a királyt rendelte mellé.”⁴⁵ Ebben az együttélési körben, legyenek azok városok, falvak lakói, vagy sátorlakó nomád családok, mindenkinek szüksége van egymás segítségére, így beléjük ivódott a közösségben élés vágya. Azonban különböznek képességeik, szokásaik és igényeik szerint, ezért óhatatlanul összeütközésbe kerülhetnek egymással, és a viták a segítségnyújtás közös céljának fölébe emelkednek, s valójában egymás elpusztításához vezetnek. De van egy olyan szervezett közösségi forma, amely megmutatja mindenkinek a megfelelő helyet, megadja mindenkinek a maga jogát, és minden ember az őt megillető helyen láthatja el feladatát. Ha ez a közösségi forma megfelel az isteni törvényeknek és a bölcsesség alapelveinek, ha a tökéletesség azon állapota felé vezet, amelyben a neki adott lehetőségek megvalósítására és az evilági és a túlvilági boldogság elérésére törekedhet, akkor ez a törvényhozó isten állama.⁴⁶ A hittudósok ugyanezt *sari 'a*-nak, szent ösvénynek nevezik, megalkotóját pedig Prófétának. Ennek fennmaradásához kell egy uralkodó, mert uralkodó nélkül anarchia lépne a rend helyébe. Uralkodóra tehát szükség van, s az általa nyújtott igazság mindenkinek hasznot nyújt, és a neki járó hálát, tiszteletet és engedelmességet az iszlám szent hagyományai és a Korán is szentesítik.⁴⁷

A oszmán államszervezet

Az oszmán állam és kormányzat maga a katonaság volt, ugyanis a hadsereg és a kormányzat szétválaszthatatlanul egybe forrt, mely a szultán és a kalifa címet viselő oszmán házhoz tartozó uralkodó személyében testesült meg, akinek személye, ahogy az 1876-ban kibocsájtott, már európai mintára készült *Kanun-u Esâsi* (Alaptörvény, az Ottomán Birodalom Alkotmánya) III. cikkelye kimondta, egyben a szuverenitás alapját is képezte.⁴⁸ Az Oszmán Birodalomban jellemzően nem a földművelés, hanem a szinte folyamatosan fennálló hódító háborúk jelentették az állam gazdasági forrását. Ez az eszköz a birodalommal szomszédos államok felé irányuló politikát is egyértelműen meghatározta. A kormányzat pedig a hatalom fenntartásának, az állam megszervezésének belső eszközét jelentette. Az oszmán államelmélet alapelve szerint minden föld a szultán tulajdona, alattvalói felett pedig megfellebbezhetetlen hatalommal bír. Ebben az alapelvben fejeződött ki a szultán korlátlan uralma, vagyis az, hogy a birodalomban minden törvény és jog a szultán akaratából ered.⁴⁹ Kezdetben a birodalom alapját az *'askerî* (katonaharcos) rendbe tartozó szpáhik jelentették, akik katonai szolgálataik fejében a meghódított területeken *timar* birtokot kaptak. Az oszmán timar rendszer örököse a szeldzsukok közvetítette perzsa eredetű *ikta*⁵⁰ államszervezési modellnek, amely az oszmánok esetében nemcsak a hadszervezet gazdasági alapját, hanem a területi közigazgatás alapvető eszközét jelentette. A katonai réteg nem a történelmi idők folyamán örökletes jogokat kivívó arisztokratikus, ősi családi privilégiumokat őrző törzsi-nemzetségi réteg volt. A feltétlen szultáni hatalom egy feltétlen hűséggel szolgáló végrehajtó szervezetet kívánt, s így az *'askerî* osztályba tartozás egyedüli forrása a szultán akarata volt. A timar birtokos csak

⁴⁵ Ibn Khaldún, Bevezetés a történelembe, Arab eredetiből fordította, bevezette és kommentálta Simon Róbert (Osiris Kiadó, Budapest 1995).

⁴⁶ Lewis, Bernard (1981). *Isztambul és az oszmán civilizáció*, Budapest: Gondolat.

⁴⁷ Lewis, Bernard (1981). *Isztambul és az oszmán civilizáció*, Budapest: Gondolat.

⁴⁸ Lybyer, A. H. (1913), *The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent*, Cambridge, Mass., (pp. 90-91).

⁴⁹ Halil, Inalcik (1954). *Ottoman Methods of Conquest*, *Studia Islamica*, No. 2, pp. 112.

⁵⁰ Egyfajta javadalombirtok, amelyért a birtokadományos katonai vagy hivatalnoki vizontszolgálattal tartozott. A birtok jövedelme jelentette fizetségét, de a hivatalviselés, hadifelszerelés költségeit is a birtok jövedelmeiből kellett fedeznie. Csak addig maradt a javadalom birtokosa, amíg a rárótt szolgálatot ellátta, tulajdonába nem került. Emellett a birtokon élő adózókötelezettek a birtokosnak teljesített szolgáltatás mellett az uralkodónak is tartozhattak valamilyen adókötelezettséggel.

javadalombirtokának hasznait szedhette, az adományba kapott föld nem került tulajdonába. Kötelezettségét elsősorban katonai vizontszolgáltatása jelentette: birtoka jövedelmének arányában és katonai rangjának megfelelően meghatározott számú teljes fegyverzettel ellátott lovasokból, a *cebelúkból* álló hadat kellett kiállítania. A dzsebelú a timáros csatlósa, s az egyszerű szpáhítól a tartományok élén álló pasáig ők alkották az 'askerî réteg katonai kíséretét. Ez a katonai szervezet fő vonásaiban hasonlatos a mongol hadszervezet felépítéséhez, ahol a nojanok kíséretében, azaz a mongol nemesi-katonai réteg vezetőinek alárendelten, a nökör⁵¹ képezte a katonai szervezet alapját. Azonban amikor az oszmán hódítások elérték a nagyobb erődített városok, várak sorát, ezekkel szemben a hagyományos nomád harcmodor hatástalannak bizonyult.

Haci Bektaş fiai, a hit katonái

A hagyomány szerint Bursa városának elhúzódó bevétele, melyet az eredményezett, hogy a könnyűlovas nomád seregek nem voltak alkalmasak erődített várak ostromára és elfoglalására, felvetődött az ostromra hasznosabb gyalogos egységek felállításának szükségessége. Fodor Pál *A janicsárok törvényei című* munkájában szereplő hagyomány Mevlána Kara Halilnak, Bilecik kádijának tulajdonítja annak a gondolatnak a megfogalmazását, miszerint „a törökök közül válasszunk ki fiatal, erős és ügyes legényeket, és adjuk a győzelmes szpáhik mellé.”⁵² Az új alakulat *pijade* néven vált ismertté, és bizonyos, hogy a perzsa elnevezés a szeldzsuk uralom hatásaként maradhatott fenn. Török nyelvű megfelelője a *yaya*, mindkettő kifejezés gyalogost jelent. A jaják békeidőben földjeiket művelték, háború idején pedig adómentességet élvezve gyalogos csapatokba oszva vettek részt a hadjáratokban. Azonban a jaják fegyelmetlennek bizonyultak, „a győzedelmes hadjáratokon zavarogtak és becstelen dolgokat követtek el,”⁵³ továbbá nem mindig álltak kellő számban rendelkezésre. A végleges megoldást egy állandó, rabszolga eredetű csapattest felállításában találták meg azzal, hogy: „a hitetlenek gyermekeiből alkalmas, bátor harcosokat választanak ki, s megtisztelik őket az iszlám szentségével, hogy a hit és a világ megszerzésének és a pogány várak meghódításának eszközei legyenek. (...) Mivel az említett katonák új szolgák voltak, elnevezték őket *yeni çeri*-nek, (magyarán) új seregek.”⁵⁴

A rabszolga török megnevezése a *kul*. A rabszolga eredetű katonaszolgák alkalmazása nem volt példa nélkül álló a közel-keleti államszervezetekben. A kulok elsősorban mint hadifoglyok kerültek uraikhoz. A kánnak, kagánnak kötelezően kiadandó zsákmányötödöt - a nomád eredetű hagyomány és Dede Korkhut könyvének tanúsága szerint még - akkor is kötelező volt kiszolgáltatni, ha a törzs vezetője maga nem is vonult a hadjáratba. Ez a portyák mindennemű hasznának ötödére vonatkozott, így a rabszíjon vezetett foglyokra, de a foglyok váltságdíjaira is. De a padisah, illetve a katonai vezetők vásárlás útján is beszerezheték kuljaikat. A korai muszlim uralkodók rabszolgatestőrei Egyiptomban például mameluk⁵⁵

---

⁵¹ A nökör, nőger kifejezés jelentése szabad jogállású harcos, a magyar nyelvben nyögér formában honosodott meg, melyet egy Vas megyében található településünk neve is megőrzött.

⁵² A janicsárok törvényei (1606) I., Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatókat és a szómagyarázatokat készítette Fodor Pál (Török-magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfők, 1. Szerk.: Ágoston Gábor és Fodor Pál, MTA Orientalisztikai Munkaközössége, Budapest, 1989).

⁵³ A janicsárok törvényei (1606) I., Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatókat és a szómagyarázatokat készítette Fodor Pál (Török-magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfők, 1. Szerk.: Ágoston Gábor és Fodor Pál, MTA Orientalisztikai Munkaközössége, Budapest, 1989).

⁵⁴ A janicsárok törvényei (1606) I., Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatókat és a szómagyarázatokat készítette Fodor Pál (Török-magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfők, 1. Szerk.: Ágoston Gábor és Fodor Pál, MTA Orientalisztikai Munkaközössége, Budapest, 1989).

⁵⁵ A mameluk arab nyelven fehér rabszolgát jelent. A rabszolga eredetű szultáni hadsereg kialakításának kezdetei a IX. századra tehetők. A XIII. század elején az egyiptomi szultán a mongoloktól tizenkétezer, a Kaukázusból

néven váltak ismerté, akik később a főhatalmat is magukhoz ragadták. Perzsiában a *gulâm* elnevezés szolgált a katonaszolgálokra, szinonimájaként az oszmánok a mongol *nökör* megnevezést is használták. Szűkebb értelemben ezen katonaelemek megjelölésére is használatos volt a *kul* kifejezés. Ezek között az elnevezések mögött azonban státusbéli különbségek is rejtőztek. A *kul* valójában kötött volt ura személyéhez, a *kul* jogállása a valóságban is a rabszolga státust jelentette, míg a *nökör* szabad jogállása révén tetszése szerint választhatta meg, mely úr kíséretében teljesít katonai szolgálatot. Ha a *kul* feltétlen hűségében ura megbízott, akár katonai vagy adminisztratív, kormányzati feladattal is megbízhatta, így a hatalom rájuk testálásával maguk is parancsoló úrrá válhattak. Emellett meg kell jegyezni, hogy ekkor is közvetlenül uruk hatalma alatt álltak, amelytől akkor csak szabadultak, ha a szultán az 'askerî osztályba emelve *timar* birtokossá tette őket. A *kapı-kulu*, azaz a kapu, a fényes portai szolgák egységeit kitevő *janicsárok* az uralkodó személyes tulajdonát képző hadseregeként közvetlenül a szultán irányítása alá tartoztak. Ez egyben azt is jelentette, hogy kettős katonai, illetve államigazgatási rendszer jött létre. Az állam hadseregét, és a provinciák területi igazgatásának alapját a *timar* birtokkal rendelkező aszkeri osztály alkotta, míg a szultán kizárólagos magánhadseregét és a centralizált szultáni udvari adminisztrációt a *kulok* tették ki.

Az oszmán dinasztia kialakulásának kezdeteiről, így az *új sereg* megalapításáról számos népi szájhagyomány, illetve szöveges forrás nyújt többé-kevésbé hiteles és pontos képet. Az ezekben fellelhető események időpontjukban és szereplőkben is némileg eltérnek. A következőkben a teljesség igénye nélkül kerül ismertetésre tárgyunk szempontjából pár érdekes keletkezéstörténet a bektasi mondakörből. Az egyik legenda szerint Aláeddin szeldzsuk szultán mielőtt az *uc emiri* tisztséget adományozta volna Oszmán-nak, elküldte őt korának jeles vallási képviselőihez, így Bektáshoz is, aki hitvallást téve Allah egyedülállóságáról, fejről Oszmán fejére tette át fővegét (*tadzs*), derekára pedig kardot kötött, s közben ezekkel a szavakat intézte hozzá: „Vedd ezeket, téged küldelek a hit ellenségei ellen. Fejedden a *tadzsunkat* meglátva ellenségeid nem tudnak a kardodnak ellenállni. Senki se gyűrje le nemzetséged. A *hünkár* (szultán) címet adományozom neked, nemzetséged ezen a címen említettessék. Fényed napkelettől napnyugatig világítson. Ím eljöttél, megkaptad az áldást.”⁵⁶ Innen eredeztethető a későbbi Oszmán-házi trónörökösök szultáni méltóságra emelési szertartásának elhagyhatatlan elemévé váló *kılıç kuşanma*, az új uralkodó karddal való felövezése. Ugyanezt erősíti meg az a feltehetően folklorizálódási jeleket mutató, nem hiteles történet, mely szerint amikor *Hacı Bektaş Veli* meglátogatta Oszmán bej apósát e szavakat intézte Ertoğrul fiához: „Ezután – négyszáz sátorból álló – sereged neve *jenicseri*, országodé pedig Oszmán birodalom legyen!” és derekára kardot kötött.⁵⁷

*Evlia Çelebi*⁵⁸ *Seyahatnâme* című művében kicsit későbbre datálhatóan arról számol be, hogy Bektás a Jeszevitől kapott hétszáz szúfi dervisből hetven gázi vitézt Oszmán fia, Orhán vezérlete alá engedett. Továbbá amikor a török seregek 1354-ben Gelibolunál Ázsiából Európába akartak átkelni, Bektás mondott imát, majd börtömlőkből tutajokat készítettett, melyeken a dervis harcosok imádkozva, énekelve indultak a hitetlenek elleni küzdelembe.⁵⁹

Hacı Bektaş és derviseinek feladata lett a *janicsárok* spirituális nevelése. A bektásijja dervisek közöttük éltek, a *janicsárok* pedig *Hacı Bektaş oğulları*-nak, Hadzsi Bektas fiainak

---

és Turánból származott hadifoglyot vásárolt, akik hatalmának szilárd oszlopát, személyes testőrség szervezetét alkották.

⁵⁶ Adorján, Imre (2000). *Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban*, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

⁵⁷ Adorján, Imre (2000). *Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban*, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

⁵⁸ *Török utazó és történetíró*

⁵⁹ Adorján, Imre (2000). *Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban*, Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum.

tekintették magukat. A janicsárok törvényei szerint a *devşirme* szabályai, azaz a hitetlen gyermekek összegyűjtésére vonatkozó törvény Hacı Bektaş Veli ivadékai közül való Timurtaş apó és a Mevlána nemzetségéből származó Emirsah efendi, valamint egy Bektaş pasa nevű eszes vezír tanácsára született meg.⁶⁰ A korabeli gondolkodásról is képet adva a következőként határozza meg a *devşirme* lényegét az ismeretlen janicsár szerző. „A hitetlenek gyermekeinek összegyűjtése azért hasznos, mert amint áttértek az iszlámra, vallási buzgalom jelentkezik náluk, rokonaik és hozzátartozóik ellenségévé válnak. Mikor a győzelmes határvidéken szembe kerülnek az ellenséggel, mindegyik vitézségről és bátorságról tesz tanúbizonyságot. Ezenkívül bármilyen nagy hatalomra is jutnak ők maguk, akár a janicsár kethüda (posztra), minthogy a rokonaik és a hozzátartozóik hitetlenek, nem képesek elérni, hogy ne szedjék be tőlük a dzsizjét (fejadó). Ezért tették törvénybe, hogy a hitetlenek gyermekeit kell összeszedni.”⁶¹

Amikor szükségessé vált a gyermekek összegyűjtése, a kijelölt területen kihirdették: hol és mikor kell a tíz és húsz év közötti nőtlen fiúgyermekeknek szüleikkel és falusi előljáróikkal megjelenni. Eleinte a vilájetek kádijai, majd ezek megvesztegethetősége miatt a bégek, később az előírások nem ismerete miatt janicsár tisztek végezték a begyűjtést. Az emberi lélek ismeretéről tanúskodva a janicsárok törvényei kifejezetten kimondták, hogy az előkelők és papok fiait vigyék el, ám az árva gyereket nem volt szabad elvinni, mert mohók és neveletlenek. Ugyanezért a gulyások és pásztorok ivadékait sem. Ha valakinek két fia volt, csak egyet volt szabad elvinni, nehogy a szpáhiját a jövedelmében hátrány érje azáltal, hogy a fiú apjának nem lesz segítsége a föld művelésében. A falusi előljárók fiait szintén nem volt szabad elvinni, mivel azok a falu népének aljához tartoznak, és fiaik is hitványak. Az iparos családból való fiút azért nem volt szabad elvinni, mert a kézműves nem vállalja zsoldért a fáradságokat, s otthagyja a szolgálatot. A törvény azt sem engedte meg, hogy Belgrádon túl a magyar és a horvát végeken fiúkat szedjenek, mert a magyar és a horvát, még ha áttér is, nem lesz muszlim. Mert mint írja, amint alkalmat talál, elhagyja az igaz hitet és megszökik. Az iszlamizált bosnyákok azonban kivételek voltak, muszlim voltuk ellenére, saját kérésükre folyt közöttük a gyűjtés, melyet külön szultáni rendelet engedélyezett számukra. A *devşirme* során összegyűjtött gyermekekről részletes személyleírást készítettek, majd *sürübe*, kétszáz fős nyájba osztva elindították őket Isztambul felé, ahol a különleges ismertetőjegyeket és nevet tartalmazó defter alapján leellenőrizték, körülmetélték és hitük megtagadására kényszerítették őket. A jó kiállású és képességű fiúkat a szultán és környezetének belső szolgálatára (*enderun*), a többiek pedig külső szolgálatra adták (*birun*). A legígéretesebbeket az *Enderun-u Humayün*, azaz a Palota Iskolában művészetekre és tudományokra tanították, s itt sajátították el a nyelvet és a közigazgatási ismereteket. Az átlagos képességű gyermekeket testi erősödés és kulturális asszimiláció céljából közrendű törökökhöz adták ki, akikért Rumélia és Anatólia agája fejenként egy-egy aranyat kapott. Az európai származásúakat Anatóliába, a kis-ázsiaiakat pedig az európai részre adták el. A törökül már jól beszélő *acemi oğlan*-okat (idegen gyermek) janicsárkaszárnnyákba, Gallipoliba, Edirnébe vagy Isztambulba vitték. A megfelelően kiképzés után hivatalosan is felvették őket a janicsárok testületébe. Az átgyűrés azonban nem mindig volt tökéletes. Fodor Pál rámutat, hogy a janicsárok zöme még felnőtt korában is beszélte ősei nyelvét, és gyökereitől sem szakadtak el végleg. Például egy magyar származású janicsár magas hivatali posztra emelkedése után magához vitette Isztambulba édesanyját. De ismertek szerb-horvát nyelvű, janicsároktól származó

---

⁶⁰ A janicsárok törvényei (1606) I., Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatókat és a szómagyarázatokot készítette Fodor Pál (Török-magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfők, 1. Szerk.: Ágoston Gábor és Fodor Pál, MTA Orientalisztikai Munkaközössége, Budapest, 1989).

⁶¹ A janicsárok törvényei (1606) I., Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatókat és a szómagyarázatokot készítette Fodor Pál (Török-magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfők, 1. Szerk.: Ágoston Gábor és Fodor Pál, MTA Orientalisztikai Munkaközössége, Budapest, 1989).

népköltészeti műveket tartalmazó írásos gyűjtemények is. A janicsároknak kezdetben törvény tiltotta a házasságot, később azonban a nyugdíjazott janicsárok már engedélyt kaptak a házasságra, így mesterséget is űzhettek. A többség a hadsereghez kötődő foglalkozást választott, mint például íjkészítő, szíjgyártó, de gyertyakészítők is előfordultak.

A janicsárok és a Bektasi rend élete több évszázadon keresztül összefonódott. A rend vezetője a *dedebaba*,⁶² aki csak akkor vált törvényesen rendfőnökké, ha elzarándokolt Isztambulba, s ott a janicsárága tette fejére a dervissüveget (tac).⁶³ (5. kép) Az isztambuli janicsárkaszárnnyában pedig állandóan tartózkodnia kellett bektasijje derviseknek, akik legfőbb feladata - a hadjáratokra is elkísérvén őket - a sereg győzelméért való ima volt.⁶⁴ Továbbá a bektasijje dervisek hozzátartoztak a mindenkori janicsárága udvari reprezentációjához is.

Janicsárok Bektasijje szimbólumairól

A janicsárok viseletének, használati eszközeiknek számos darabja hordoz önmagán túlmutató szimbolikus jelentést, illetve fejez ki spirituális kötődést Hadzsi Bektashoz. Elsőként említhető a janicsárok jellegzetes viselete. Kiemelendő a főveg, a fehér posztóból készült bőr, amelyet *keçenek* (nemez) is neveztek. Legendás eredete is Bektas személyéhez köthető. A monda szerint Bektas köpenyének ujja adja jellegzetes hátrafele, vállig lelógó alakját. A süveg homlok részét a fejre mért ütésektől megvédendő ezüstből vagy rézből készült, a bőr tetején lévő gyűrűig felnyúlóan egy *yünlük* megnevezésű fémlap boríthatta, amelyet szent szövegekkel és ékkövekkel is díszíthettek. A bőr visszahajtott alját a rangtól függően ezüst vagy arany hímzéssel is szegélyezték, mely hajtásba a janicsárok kanalukat beleszúrva hordozták. A monda szerint erre először akkor került sor, miután a mongolokra mért vereség után hátrahagyott nagy *kazanban* (ütsben) megfőtt levest a *çorbaci* (levesosztó, ami katonai rangot is takart) kiosztotta. A később századokban a janicsárok elégedetlenségét kifejező jelképévé az levesfőző üstök felborítása vált az isztambuli Et Meydanı, azaz a Húszosztó téren. Az utolsó janicsárlázadás, amely a janicsárság végleges felszámolásához vezetett,⁶⁵ szintén az üstök felborogatásával vette kezdetét. Kiemelkedő fontosságú volt egy-egy janicsár egység zászlaja, amely egyben hitvallásuk, csapattestük jelképe. A zászló ellenség kezére jutása hatalmas szégyen volt. Egy fennmaradt janicsár zászló (6. kép) Hacı Bektaş türbéjének bejárata mellett található a kerbelai csatát idéző szövegével, melyet Sudár Balázs volt szíves magyaráítani.

---

⁶² A XVI. században a bektasijje két ágra szakadt. A *cselebijan* ág megmaradt a kötetlen népi vallásosság alapján. Hadzsi Bektas vér szerinti leszármazottjának tekintik magukat, követői születési alapon kerülnek a közösségbe. A *babagan* irányzat egy új, szabályozott dervisrend, amely kolostorokban él, meghatározott vallásgyakorlatot követ, hierarchiával bír, mestereik megnevezése baba (anya), rendfőnökük a dedebaba (nagyapa). Később ez az irányzat lett felelős a janicsárok vallási neveléséért.

⁶³ A dervissüveg, a tadzs szerkezeti felépítése is (az alja négy, a teteje tizenkét darabból varrott) különös szimbolikát hordoz.

⁶⁴ Langer, William L. – Blake, Robert P. (1932.) *The Rise of the Ottoman Turks and Its Historical Background*, *The American Historical Review*, Vol. 37, No. 3, pp. 468-505.

⁶⁵ II. Mahmud Szultán (1808-1839) uralkodása alatt a reformokat ellenző janicsárságot 1826. július 15-én véres eszközökkel feloszlatták. Ezért is érdekes, hogy Mustafa Kemal szófiai katonai attaséként janicsár jelmezt viselve jelent meg egy bálon, akinek nevéhez fűződik 1925-ben a szekularizáció jegyében minden dervisrend, így a Bektasijje betiltása és feloszlata is, habár kezdettől fogva támogatták függetlenségi mozgalmát és republikánus törekvéseit.

6. kép • Yeniçerilerin Flaması

A janicsárok aranysárga zászlajára vörös selyemmel hímzett arab írásos szöveg fordítása:

*A halott fal, amire Hünkár⁶⁶ Hadzsi Bektas Veli felpattant
 Ali fényének megnyilvánulási helye miatt az az út számára emlék
 Dülkül⁶⁷ kiáltása a magas egekig felhallatszott
 S egyetlen kiáltással százezerszer ezer hitetlent zsákmányul ejtett
 A teremtő hatalma által azt mondta: Ali az én oroszlánom
 Nincsen ifjú [vitéz] Alin kívül, nincs kard a Zülfikáron⁶⁸ kívül*

*Annak a sahnak [Alinak] a fejét Kerbelá⁶⁹ mezejére helyezték
 Körmeit belenyomták Sah Hüszejin vérébe
 Sahom [Ali] mellkasára sújtottak a Jezidek és Simrek⁷⁰
 Ezek az események nem méltók annak a sahnak a hírnevéhez
 De mielőtt a vére a földre hullott volna, abban a pillanatban a Megbocsátót [Allahot]
 szólította
 Nincsen ifjú [vitéz] Alin kívül, nincs kard a Zülfikáron kívül*

⁶⁶ Szultán

⁶⁷ Ali harci öszvérenek neve

⁶⁸ Ketfelé ágazó csúcsáról ismeretes kard neve, melyet Mohammed próféta a Bedr melletti ütközet után zsákmányrészül tartott meg a maga számára. Ezt a pogány arabok között nagyra becsült kardot (Nincsen kard, csakis Zülfikár. - régi arab közmondás) a próféta halála után Ali örökölte, és különösen mint a hős "Ali kardja" lett az iszlámban nevezetessé.

⁶⁹ 680. október 10-én zajlott le a kerbelai csata. Miután Ali hívei kisebbik fiát, Huszejin ibn Alit kiáltották kalifának Muavija fia, I. Jazid ellenében. Az Omajjádok pártján maradt bászrai kormányzó, Obeidallah négyezer főnyi haderővel indult Huszejin ellen, aki mindössze kétszáz fős kísérettel rendelkezett. Huszaint és csapatát az Eufrátesz jobb partján, Bagdadtól délre a kerbalai síkon vívott csatában megsemmisítették. A sírok fölé emelt hatalmas mecset a síiták egyik legszentebb zarándokhelyévé vált, s körülötte a későbbi évszázadokban város is alakult. Mohamed próféta unokájának halála a síiták leghosszabb, tíz napig tartó gyászünnepe (*ásúra*). Hitük szerint akit Kerbelában, temetnek el, egyenesen a hetedik mennyországba jut.

⁷⁰ Jazid az Alit megölető kalifa, Simr pedig Hüszejin gyilkosa

Felhasznált irodalom

- Adorján, Imre: Boldog istenként élni - Az iszlám misztika, a szúfizmus az anatóliai török népi vallásban, Barnaföldi Gábor Archívum. Budapest. 2000
- Ágoston, Gábor – Sudár, Balázs: Gül Baba és a magyarországi bektasi dervisek, Budapest: Terebess Kiadó. 2002
- A janicsárok törvényei (1606) (Török kéziratokból fordította, a bevezetőt írta, a mutatókat és a szómagyarázatokat készítette Fodor Pál). Török-magyar hadtörténelmi emlékek. Elbeszélő kútfők, 1. Szerk.: Ágoston Gábor és Fodor Pál, MTA Orientalisztikai Munkaközössége. Budapest. 1989
- Dede Korkut könyve. Fordította: Adorján Imre és Puskás László L1Harmattan, Európai Folklór Intézet, Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár. 2002
- Hülya, Toker: Turkish Army from the Ottoman Period until Today, In: International Review of Military History, No. 87. 1990. pp. 105-123.
- Ibn Khaldún: Bevezetés a történelembe (Arab eredetiből fordította, bevezette és kommentálta Simon Róbert). Osiris Kiadó. Budapest. 1995
- İnalçık, Halil: Ottoman Methods of Conquest, Studia Islamica No. 2, 1954. pp. 103-129.
- Kaegi Jr., Walter Emil: The Contribution of Archery to the Turkish Conquest of Anatolia, Speculum, Vol. 39, No. 1. 1964. pp. 96-108.
- Langer, William L. - Blake, Robert P.: The Rise of the Ottoman Turks and Its Historical Background, The American Historical Review, Vol. 37, No. 3. 1932. pp. 468-505.
- Lewis, Bernard: Isztambul és az oszmán civilizáció, Gondolat. Budapest. 1981
- Robinson, Francis: Az iszlám világ atlasza, Helikon Kiadó. Budapest. 1996
- Mircea, Eliade: Vallási hiedelmek és eszmék története, Osiris Kiadó, Budapest. 2006
- Simon, Róbert: A Korán világa, Helikon Kiadó, Budapest. 1987
- Simon, Róbert: Politika az iszlámban. A muszlim társadalom anatómiája. Corvina. Budapest. 2016

A képek a szerző a régi Solucahöyükben található első bektasijje tekkében készített fotográfiái.